

Jsou situace, kdy společnost lidská klesá až na stupeň živočišný. V ohrožení existence si zachovává figuru a mravy jen osobnost pevná, zatímco okolní blednota ztrácí lesk, vychování, slušnost.

Ivan Klíma: Moje šílené století.

Theatrum mundi.

Divadlo světa.

Středy v Zelově byly odjakživa vyčleněny trhu. Náměstí charakteristického čtvercového půdorysu se tedy každou středu od doby, kdy město získalo právo trhu, proměnilo v živé targovisko, tedy tržiště. Mělo svůj vnitřní řád a trhovci i kupující už věděli kam zajít, protože každý trhovce měl své vlastní místo k prodeji vyhrazeno. Stejně jako se sjížděli trhovci, aby nabídli své zboží, sjížděli a scházeli se i lidé. Někteří, aby nakoupili, jiní prodali a ještě jiní, aby se jenom podívali, zač je to či ono a zda mají s nákupem ještě počkat, či nyní je ta pravá chvíle pro nákup. Koupit a zanedlouho prodat, aby byl alespoň nějaký zisk. Jiní, mnozí ze samot kolem Zelova přišli, aby si poslechli nějaké novinky, či se setkali se známými. Tak, jak to na tržišti chodí odjakživa.

Ta jarní březnová středa roku 1942, kdy válečný, dobře promazaný stroj pracoval svým válečným strojníkům k radosti, byla náhle jiná.

Ještě zašera, když se začali sjíždět první trhovci, aby jako pokaždé postavili svůj stánek, a na něj vyložili své zboží, našli prostranství na náměstí sice volné, ale kolem dokola obstoupené vojáky. Ti trhovce pouštěli na náměstí, stejně jako později kupující, ale nikdo nesměl svůj stánek otevřít. Nikdo nesměl odejít. Náměstí se zvolna zaplňovalo a nervozita davu rostla. Hlasy v němčině, češtině, polštině se ptaly navzájem, co se děje, co bude. Vojenská nákladní auta stála v rozích náměstí svými zavřenými korbami natočena dovnitř prostranství. Někteří už věděli, že tam jsou kulomety, které mohou za malou chvíli proměnit targovisko v jatka. Snad někdo tu domněnku vypustil, že je Němci všechny postřílejí a dav se změnil v příboj a stejně jako on naráží na skaliska, narážela tato vlna vyděšených lidí na kordon vojáků, budov, vozů, sami na sebe a když se odrazila, přelila se zpět. Napnutá nervozita byla k nesnesení, výkřiky ve všech těch jazycích nabývaly na intenzitě. Do toho zazněla dávka z automatu do vzduchu. Vše ztichlo a kupodivu napětí jako by povolilo. Na cestě od hřbitova byl dav zatlačen ještě více do centra příjíždějící kolonou vojenských aut. První, plné vojáků, zastavilo. Vojáci vyskákali z korby a hnali se k druhému. Odhodili plachtu a všichni spatřili snad čtyřicet Židů, označených žlutou hvězdou na levé straně kabátu. Ti pod vojenskými bajonety došli k dalšímu, tentokrát povozu taženým koňským potahem. Vůz byl plný dřeva, prken, klád, trámů.

Ztichlé náměstí sledovalo, co bude. Židé začali stloukat z prken jakousi ohradu, na ni položili prkna a vzniklo podium. Jen dechovka se svým kapelníkem chyběla. Podium se ale záhy proměnilo, to když se vztyčily dva kůly a přes ně položil trám. Dav zahučel šibenice, a ozvěnou bylo popraviště. Lidé se začali tisknout jeden na druhého, kdo upadl, mohl být ušlapán. Vojáci přihlíželi tomu jako v opravdovém divadle, někteří nezúčastnění, jiní se smáli a vzájemně si upozorňovali na zvláště zdařilé scény strachu, hrůzy a děsu. Dav byl znovu zatlačen a náměstím zaburácelo startování vojenských aut, co dosud stála bez zájmu v rozích náměstí.

I na korbách, pod plachtou těchto vozů seděli vojáci, nyní vyskákali, shrnuli plachtu a skutečně, na okraji korby koukly do náměstí hlavně kulometů. Vojáci, co hlídali dav, poodstoupili, aby nikdo nebyl na pochybách, že z hlavní mohou začít šlehat plameny. Vše probíhalo s děsivým pořádkem, sešraností, žádný řev důstojníků. Režisérem divadla byl opravdový mistr, zcela neviditelný tahal za neviditelné šňůry profesionálů i ochotníků, jakkoli z donucení.

„Všechny nás tu pozabíjej, jako prasata“. Neslo se náměstím.

Z řetězu se utrhla biblická šelma, zakroužila nad světem a svůj dráp zasekla do Zelova. Židé z místního gheta stáli v několika řadách kolem pódia, co se proměnilo v popraviště. Šibenice stála ještě holá, bez oprátek. Vojáci s puškami vzor MP 38/40 utvořili těsně sevřený čtverec kolem. Z řady vystoupila skupina dvaceti mužů. Ve zvrácené krutosti nařídil vojenský velitel, aby si sami určili, kdo bude popraven a kdo popravčím. Tak mezi sebou losovali nejprve oněch dvacet a poté kdo bude kdo. Vytvořili tak novou skupinu deseti Židů, ti vystoupili o dva kroky vpřed a ostatní se seřadili za nimi. Dav napjatě sledoval co bude. Na popraviště vystoupilo prvních deset vybraných mužů. Starší obce musel v němčině přečíst rozsudek. Pod šibenici se postavilo deset mužů. Vystoupili na lavici a zůstali stát v pozoru. Nastoupilo dalších deset. Měli v rukou provazy a jimi svázali svým druhům ruce za zády. Jako na dobře sešrané tělovýchovné akademii se seřadili pod jevištěm u jedné strany. Nastoupilo další družstvo deseti. Opět s provazy v rukou. Ty provazy se smyčkou, byly oprátky, které Židi Židům nasadili na krk a utáhli. Stáli na stejné lavici. Jedni pracovali druhí byli zpracovávaní. I na dálku byly slyšet hlasité vzdechy, naříkání, pláč. Co si ti dva asi říkali? Oba na šibenici. Jeden v roli kata jiný odsouzence. Proč? Protože jsi Žid. Opačný konec nasadili do háků, co byly zavěšeny na trámu. Poslední desetičlenné mužstvo nastoupilo na jeviště. Postavili se čelem k odsouzencům, každý pravou nohu na lavici. Důstojník zvedl pravici s pistolí, jako startér na stadiónu. Do hrobového ticha zazněl výstřel, padla lavice a dva muži z popravčí čety se skáceli přes ní.

Zazněla výstražná dávka z kulometu a nad tržiště smrti se zvedli holubi, co přihlíželi ze střech okolních domů. Odletěli hledat tu zelenou ratolest míru. Vrátili se už??

Poslední, co zahlédli odsouzenci, byl zářící nápis na přezce opasku vojáků: Gott mit uns.

P.S. Podle vyprávění pamětníků literárně zpracoval Josef Čáp.